

Детко Петров

Странице страсног приповедања

Милан Дачовић: ПРОСТОР ЗА ГРБАВЦА, Петар Кочић, Београд, 1973.

Књига Милана Дачовића почиње и завршава приповетком о Грбавцу. И у једној и у другој приповеди реч је о судбинама којима живот није наклоњен. Старица Куга и дечак су сироте. Физичка мана којом је оптерећен Грбавец ознака је међутим не само његовог тела већ и читавог живота. Она га притишће као тешко бреме. Али, зар се не чини да је у већем степену гурава душа дечака него његово тело? И, зар нису у знаку гуравости и остале судбине ове књиге, све једно што не носе на себи терет физичких мана? Може бити — грбав је људски живот уопште.

Поменуте приповетке о грбавцу, као и новеле СЛАВУЈИ и СРЦЕ У ЧИЗМАМА, настале су из истог осећања света и очито су плод истог пишчевог поступка, односно видљиво су настале у јединственој етапи развоја писца, док су остале приповетке исписане нешто другачијим рукописом и без сумње, производ су зрелијег степена у пишчевој еволуцији.

У погледу литерарног поступка и одређивања за свет приповедања књига намеће извесна питања, а затим сама, поштоњим приповеткама, даје недвосмислене одговоре на њих. Јер, приповетке ПРОСТОР ЗА ГРБАВЦА, СЛАВУЈИ, СРЦЕ У ЧИЗМАМА и ВРЕМЕ ЧИСТОГ ВАЗДУХА као да постављају питање од каквог животног материјала треба градити свет

приповедачког дела, односно на каквој животној равни пратити људске судбине у делу, док остале приповетке очито савладавају ту дилему, одговоривши на питање које теоретски не изазива двоумљења, али које сваки приповедач мора да решава за себе, често у сваком свом делу посебно.

Саткане од страсног, богатог и понесеног приповедања, поменуте четири приповетке, у свом лирском сјају и резбарушеном језичком изобиљу, остају на специфичној романтичарској равни; судбине у њима, иначе са периферије друштва, погодне за грубе потезе натуралистичког сликања, праћене су малчице изнад обичног тла, сањарски су сагледане, иако су нудиле слику сурове реалности. У том смислу, изненађује амбијент у коме се крећу. Са клицама апсурда у свом животу оне блуде у царству светлости, под пљуском сунца које засењује чула. То обиле сјаја не улази дубље у њихов живот, као активна животна компонента, већ на једној страни ублажава пишчево виђење јада и апсурдности у животу ових јунака, док на другој страни, као контраст, појачава наш доживљај тог апсурда: јер, колико год је око тих јунака светло, омамљује светло, толико је у њима дусто и чемерно. То сунце, заслепљујући својим лудим сјајем, као да их је лишило способности да јасније сагле-

дају свој живот, да нађу пут, онај обичан пут, до среће. Писац као да једва дочека да остави пустињу јадних егзистенција у новели СЛАВУЈИ и дочепа се провале сунчеве светлости. То сунце се слика као бајка. Негде је оно „осунчан човечји врт“, или „широк пламени врт“, али је ипак најчешће славље светлости, запенушаност, снап сунчевог сјаја.

„... У отвореним устима као да сам осећао гужвање светлости, очи су ми већ биле сасвим слепе од ње и ја сам гледао кроз ватру трепавица.

Ишао сам улицом — то је био први румени тунел. Сунце је однекуд, из разних праваца, између кућа, сипало читавим слаповима. Помислих како сунце и не постоји, већ само та светлост која куља људима у уста, а очи распаљене њом — скакућу и трчкарају, гладне ње, вечито гладне, отворених уста.“ (СЛАВУЈИ)

Светлост у привотекама Дачовића често надокнађује оно што његови јунаци немају у свом животу. Тек та светлост око њих мало их уздиже, а приповедање о њима лишавало грубе материјалности.

Приповетке ГРОБАРЕВЕ ВАТРЕ, ЗАРЂАЛО ЗВОНУ, ОЧЕВЕ ПОЈАВЕ и СМРТ КОРАЧА УЛИЦОМ очито представљају онај прави свет, од крви и меса, који је писац тражио у видљивој тежњи ка уверљивом приповедању. Судбине у овим приповеткама боље се покорвају његовом перу. Дачовић је напишао код њих оне жиле куцавице до којих писцу није лако доћи.

У свим овим приповеткама, у већој или мањој мери, присутни су мотиви рата. Они су међутим дати искључиво из перспективе сећања. Пред њима су судбине које оптерећује сећање на ратне дане, првенство на ратну трагедију Краљева. Сећање на 1941. у овим приповеткама има смисао нерацхчишћених рачуна, у знаку је драма-

тичног упињања да се ствари, после толико година, изведу на чистац, да се дође до истине. Године после рата као да су још више замрсиле виђење ОНИХ дана. До неких истина о људима из времена када се осветљавао и каљао образ као да је са годинама све теже доћи, иако потреба за истином често рије по свести као црв.

Новела ЗАРЂАЛО ЗВОНУ, без сумње најбоља у овој књизи, уствари краћи роман, настала је очито из најнемирнијих несаница писца и његовог града. Адвокат Беркић не може да се помири са чињеницом да неко који је издао свој град 1941. сада може да живи у њему као уважени грађанин. Реч је о одборнику Манчићу који је после рата стекао ауторитет виђена човека иако се у једном затуреном документу чува податак да је за време рата био четнички командант. У новели, грађеној на драмској динамици сукоба, није постављено питање да ли је могуће срушити ауторитет једног Манчића, већ да ли тај ауторитет треба рушити. У једном тренутку истина о Манчићу изгледа јасна и недвосмислена, јер он је потписао, као четнички командант, одлуку о хапшењу комунистички настројеног попа Јонтуловића. Одлука је написана на исти начин као и пријава против Беркића сада, после толико година. Нове чињенице међутим пољуљавају нашу представу о четничкој прошлости Манчића. Као да је живот кроз овај случај хтео још једном да нас опомене: животна факта су увек замршенија него што се нама чини, у нашој потреби да заузимамо ставове осуде према људским делима. После свега, ко би могао са сигурношћу рећи да ли је Манчић издајник или својеврсни мученик и јунак. Ако је пресуду попу Јонтуловићу потписао да би спасао другог човека, комунисту, у уверењу да поп Јонтуловић као свештено лице ипак неће бити стрељан, онда је истина о њему у најмању руку замршена. И, ко би могао сада да суди том некадашњем четнику? Да ли је могуће Бер-

кићу, тако упорном у тражењу истине, да не заврши у психијатријској клиници? Сликана на начин на који је Данте, следећи руку водиљу своје драге, обишао кругове пакла, болница за душевне болеснике као да нуди одмор од света бистрог ума. Заједно са својом дијаволском сапутницом Вером, Беркић кроз алеје и отворене капије, у амбијенту кавкијанске тајанствености, пролази кроз СОБУ ИДЕЈА, СОБУ СУЗА и СОБУ ЗА ДУШЕ. Тај непознати свет Вера открива пријатељу као што се откривају подземни светови, али као да овај свет ипак није замршенији од живота изван овог круга. У ноћи, Беркић проналази излаз из психијатријске клинике, и њега ће дочекати свежи лахор из мрака, шум Ибра, будна светла Краљева, међутим док је „пловио лаким и бодрим кораком“ према граду, бог зна да ли се коначно враћао здрављу, али ће га, чим осване нови дан,

опет сколити питања без одговора која заузимају ум.

Задивљујући својим савршењем, необична а природна и уверљива, ова новела без сумње спада у највиша југословенска остварења.

Досежући изузетно висок домет у приповеткама ЗАРЂАЛО ЗВОНО и ОЧЕВЕ ПОЈАВЕ, Дачовић је у својој првој књизи показао дар за страсно и сугестивно приповедање, способност да уочава упечатљиве људске црте, склоност да понесено и богато слика пејзаж, али и да пластично гради ликове кад год га у томе не омета растрганост композиције. Пошто је у књизи надвладао неке своје мане, првенствено у погледу композиције, можемо очекивати од њега нова ванредна остварења као што су то, без сумње, приповетке ЗАРЂАЛО ЗВОНО и ОЧЕВЕ ПОЈАВЕ у овој књизи.